

ZAYIF HADİSLERLE AMEL

Yrd. Doç. Dr. Selâhattin POLAT

1. ZAYIF HADİS :

Zayıf hadisin tarifini yapabilmek için, sahih ve hasen hadislerin tariflerini incelememiz gerekmektedir.

Sahih hadis : Adalet ve zabt şartlarını haiz râvilerin, muttasıl isnadla rivayet ettikleri, şazz ve illetli olmayan hadistir. (1) Görüldüğü gibi sahih hadiste beş şart aranmaktadır. Râvinin adâleti, zabtı, senedin ittisalı, hadisin şazz ve muallél olmaması.

Bu beş şartı en üstün derecede taşıyan hadislere sahih lizati-hî denir. Hadis bazı kusurlar sebebiyle bu şartları en üstün derecede taşımaz, fakat isnadının çokluğu gibi bazı sebeplerle bu kusur zâil olursa böyle hadislere de sahih liğayrihî denir. (2)

Hasen hadis ise sahih liğayrihî'den daha aşağı mertebededir. Çünkü sahih liğayrihî'de, sözü edilen kusurlar giderilmediği takdirde hadis hasen derecesine düşmektedir. (3)

Hasen hadisin pek çok tarifleri yapılmıştır. Hasen hadis tabirini ilk defa hadis literatürüne sokan ve tarif eden kişi İmam et-Tirmizî (279/892) dir. Tirmizî'ye göre hasen : İsnadında kizb ile

1. İbn Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman, Ulûmu'l-Hadis, 7-8, Beyrut 1978. İbn Hacer, Ahmed b. Ali, Nuhbetu'l-Fiker Şerhi (Terceme : Talât Koçyiğit), 33. Ankara - 1971. Suyûtî, Celâlu'd-Dîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, Tedrîbu'r-Râvî, 1/63. Mısır - 1386.
2. İbn Hacer, Nuhbe, 33. İbn Salâh sahihi, liaynihî ve liğayrihî diye ikiye ayırmaz. Fakat sıdk ile meşhur olmakla beraber zabtı kusurlu bir râvinin rivayet ettiği ve bu sebeple hasen derecesine düşen bir hadisin başka bir vecihten nakledilmekle sahih derecesine çıkacağını belirtir. Aslında tarihi yapılan bu hadis sahih liğayrihî'den başkası değildir. Bkz : İbn Salah, Ulumu'l-Hadis, 17.
3. İbn Hacer, Nuhbe, 33.

müttehem (4) ravi bulunmayan, şazz olmayan ve birden çok vecihten rivayet edilen hadistir. (5)

Hattâbî ise haseni : «Mahreci bilinen, ricali şöhret kazanan ve hadislerin çoğunluğunu teşkil eden, ekseri ulemâ tarafından kabul edilen ve fukahânın hepsinin kullanıldığı hadis olarak tarif etmektedir. (6)

Bu iki tarif üzerinde daha sonraki âlimler arasında pek çok tartışmalar yapılmıştır. İbn Salah (643/1245) bu iki tarifin sadra şifa vermediğini, sahihle hasen arasındaki farkı ortaya koymadığını ifade eder. (7)

İbn Salah haseni iki kısma ayırmıştır :

Birinci kısımdaki hadisin isnadında ehliyeti tahakkuk etmeyen mestûr bir râvi bulunur fakat bu ravi çok hatâdan ve hadiste yalancılıkla itham edilmekten uzaktır. Fâsık sayılmasını gerektirecek bir kusuru yoktur. Ayrıca hadisin metni aynen veya benzeri bir şekilde başka tarikten nakledilmiştir. Böylece hadis şazz ve münker olmaktan çıkmıştır. İşte Tirmizî'nin tarif ettiği hasen hadisi budur.

İkinci kısım hadislerin râvileri ise sıdk ve emnilikle meşhurdurlar fakat hıfz ve itkan yönünden sahih hadisin ravilerinin mertebesine çıkamamışlardır. Bununla beraber, tek başına rivayet ettiklerinde hadisleri şazz ve münker sayılan raviler kadar fazla kusurlu değillerdir. (Yani ravileri hıfz yönünden sahih ile zayıf hadis râvileri arasında bir mertebededirler.) Ayrıca hadis şazz münker ve muallel değildir. İşte bu gruptaki hadisler de Hattabî (388/988) nin tarifindeki hadislerdir. (8)

İbn Hacer de (852/1448) hasen hadisi iki kısma ayırmıştır :

4. İslâmın malum kaidelerine aykırı bir hadisi tek başına rivayet eden veya Hz. Peygamberin hadisinde yalanı görülmesi bile diğer konuşmalarında yalancılıkla tanınan raviye «müttehem bi'l-kizb» denir. Kizb ise râvinin hadiste yalanının tesbit edilmesidir. (bkz. İbn Hacer, Nuhbe, 57).
5. Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, İlel (Sünen sonunda), 5/758. Kahi-re - 1965. I-V.
6. Suyûtî, Tedrib, 1/153-4.
7. Tirmizî'nin tarifi etrafındaki geniş münakaşalar için bkz. : Nureddin İtr, İmam Tirmizî ve'l-Muvâzene Beyne Câmiihi ve Beyne's-Sahihayn, 1970 Matbaatu Lecneti't-te'lif 162-173.
8. İbn Salâh, Ulûmu'l-Hadis, 15-16.

1 — Hasen lizatihî : Sahih hadisteki şartları taşımakla beraber râvisi zabt yönünden kusurlu ve bu kusuru giderip sahih liğayrihî mertebesine çıkaracak bir takviye unsuru bulunmayan hadislerdir.

2 — İsnad yönünden tevakkuf olunan bir hadiste (9) kabul tarafını tercih ettiren bir karîne bulunursa bu hadise, hasen liğayrihî denir. (10)

İbn Salâh'ın ikinci tarifi ile İbn Hacer'in hasen lizatihî tarifi; İbn Salâh'ın birinci tarifi ile İbn Hacer'in hasen liğayrihî tarifi hemen hemen aynıdır.

Demek oluyor ki hasen lizatihî için başka tariklerden nakledilme şartı koşulmamıştır. O, zâtı itibarıyla hasendir. Zaten başka tariklerden nakledilseydi sahih liğayrihi mertebesine çıkardı. (11) Râvisinin zabt kusuru dışında, sahih hadisin bütün özelliklerini taşımaktadır. Hasen liğayrihî ise aslında zayıf bir haberdir. Râvileri mestûr râviler grubundandır. Hadisin dışındaki hârici bir sebeple, yâni başka yollardan rivayet edilmekle zayıflıktan kurtulmaktadır. Sözkonusu takviye edici tariklerin hepsi de zayıftır. Zaten bunlardan biri sahih veya hasen olsaydı o hadis zayıf sayılmazdı. Zayıf hadisler birbirlerini takviye ederek hasen mertebesine yükselmektedirler. (12) Fakat bütün zayıf hadisler, turukunun taaddüdüyle (birden çok isnadla rivayet edilmekle) zayıflıktan kurtulamazlar. Zayıf bir hadisin turukunun taaddüdüyle zayıflıktan kurtulabilmesi için birtakım şartlar gereklidir :

1 — Hadisteki za'f, râvisinin fıska, yalancılığı, müttehem bi'l-kizb olmasından ileri gelmemeli ve hadis şazz olmamalı. (13) Yani hadis usulündeki tabiriyle za'fı şiddetli olmamalıdır. Râvisi sıdk ve diyânetle mevsuf olmakla beraber; mestûr, seyyiü'l-hıfz, muhte-

9. İbn Hacer Haberu'l-Vâhidi kabul ve red yönünden üçe ayırır : 1 — Râvilerinin doğruluğu sabit olan hadisler makbuldur 2 — Râvisinin yalancılığı sabit olan hadisler merduddur. 3 — Râvisinin ne doğruluğu ne yalancılığı sâbit olamayan hadisler. Mestûr veya mechûlu'l-hâl denilen böyle kişilerin hadislerinde tevakkuf edilir. (Bkz : İbn Hacer, Nuhbe, 29). Bunları kabul edenler de vardır. (bkz : Talât Koçyiğit, hadis Istılahları, 213 - 4. Ankara - 1980).
10. İbn Hacer, Nuhbe, 33, 39.
11. Suyûtî, Tadrîb, 1/176 - 7.
12. Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahman, Fethu'l-Muğîs Şerhu el-fiyeti'l-Hadis li'l-İrâkî, 1/69. Medine - 1968.
13. İbn Salâh, Ulûmu'l-Hadis, 17; Suyûtî, Tadrîb, 1/177.

lit olmak gibi zabt kusurlarından dolayı merdûd olan hadisler veya senedindeki inkıt'a, irsâl veya tedlis sebebiyle zayıf sayılan hadisler, turukunun taaddüdüyle hasen derecesine çıkarlar. (14)

2 — Takviye eden diğer tarikler kuvvet bakımından, takviye edilen hadisle ya aynı seviyede veya daha üstün olmalıdır. (15)

Şu halde makbul hadisler sahih liaynihî, sahih liğayrihî, hasen liaynihî ve hasen liğayrihî olmaktadır. (16)

Suyûtî (911/1505), sahih ve hasen ayırımının ıstılâhî bir ayırım olduğunu, kabul şartlarını en asgari seviyede taşıyan hadise hasen de dense aslında onun sahih olduğunu, bu şartları taşımayan hadise ise hasen denilse bile onunla amel etmenin caiz olmayacağını söylemektedir. (17) O, bu sözleriyle hadislerin amel etme yönünden sahih ve sahih olmayan diye ikiye ayrılmasını kasdetmekte ve hasen hadisi sahih hadisler grubunda mütâlâa etmektedir.

2 — HASEN VE ZAYIF TERİMLERİNİN TARİHÇESİ :

Biz burada, adigeçen terimlerin ortaya çıkışlarını ve kullanılışlarındaki tarihi seyri derinlemesine inceleyecek değiliz. Hadis ıstilahlarının tarihçesi çok geniş ve başlıbaşına bir araştırma konusudur. Burada konuya sadece «zayıf hadisle amel» meselesine ışık tutacak kadar temas etmekle yetineceğiz.

İsnad faaliyetinin, dolayısıyla ravilerin cerh ve tadil işlemine tabi tutulmasının başlangıcından itibaren, kabul şartlarını taşıyan ve taşımayan hadislerle farklı isimler verilmiş olması gerekir. Biz bunlardan sahih, hasen ve zayıf terimleri üzerinde duracağız.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla sahih teriminin hadis literatüründeki en eski kullanımına, Yahyâ b. Saïd el-Kattân (198/813) da rastladık. O, İmam Mâlik'in mürselleri için : «İnsanlar içinde Mâlik'ten hadisi daha sahih kimse yoktur» (18) demektedir.

14. İbn Salâh, a.e., 16-17; Salâhu'd-din ebu Saïd Halîl b. el-Keykeldî, Câmîu't-Tahsîl li Ahkâmi l-Merâsîl, 38. Bağdad - 1978.

15. İbn Hacer, Nuhbe, 70.

16. A.e., 33.

17. Suyûtî, Tedrîb, 1/160 - 161.

18. İbn Ebi Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân, Kitâbu'l-Merâsîl, 6 Beyrut - 1977.

İlk fıkıh ve hadis usulü eseri sayılan Şâfiî (204/819) nin er-Risâle'sinde, kendisiyle huccet kâim olacak hadiste bulunması gereken şartları saymakta fakat burada sahih terimini kullanmamaktadır. (19) Saydığı şartlar sahih hadiste bulunması gereken şartlarla aynıdır. Fakat eserin başka bir yerinde : «Haberî, Hz. Peygamber'den, sahih olan bir vecihle rivayet eden birisini bilmiyorum» demekte ve «YESİHHU» ibaresini kullanmaktadır. (19/a)

Hadis ilminde tasnif devri denilen, klâsik eserlerin yazıldığı Hicrî üçüncü asırda sahih teriminin kullanılışı çok yaygındır. Tabir, bir taraftan eserlerin bazısına isim olurken, diğer taraftan Yâhyâ b. Main (233/847), Alî el-Medîni (234/848), Ahmed b. Abdillâh el-İclî (261/874) gibi hadis tenkitçileri tarafından sık sık kullanılmaktadır. (20) İmam Tirmizî de Sünen'in hadislerini değerlendiren sahih tabirini kullananlardandır.

ZAYIF terimine gelince, en erken kullanımını hicrî üçüncü asrın ortaları olarak tesbit edebildik. Meselâ İbn Sa'd (230/844) (21) Ahmed b. Hanbel (241/855) (22), Müslim (261/874), (23) Ebû Davud (275/888) (24), Tirmizî (297/909) (25), zayıf terimini değişik vesilelerle kullanmaktadırlar. Şâfiî'nin er-Risâle'sinde zayıf hadis terimine rastlayamadık. Aynı mefhumu, kabul, red, terk, inkâr, subût vs. gibi köklerden türeyen kelimelerle ifade etmekte, zayıf hadis nevelerine ait munkatı, mürsel, müdelles gibi tabirleri kullanmaktadır.

Hicrî birinci asrın ortalarındaki, fitne tabir edilen müslümanların arasındaki iç harp ve parçalanmalardan sonra başlayan cerh

19. Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, er-Risâle, 370-72, Mısır - 1940.

19/a. A.e., 229

20. Bu muhaddislerin, sahih terimini bazı râvilerin mürselleri hakkında kullanmalarına örnekler için bkz : Selâhattin Polat, Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünder Değerleri, basılmamış doktora tezi, 73-6, Erzurum-1981.

21. İbn Sa'd, Tabakât, Beyrut - 1957, Zayıf teriminin hadisin sıfatı olarak kullanılması için bkz : 7/467, Râvinin sıfatı olarak kullanılması için bkz : 5/418, 425, 496, 6/339, 341, 359, 386, 393, 7/483.

22. Alâî, C. Tahsil, 100; Hâkim, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbüri, Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadis, 60, Medine - 1977.

23. Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahîh, A. Davudoğlu şerhi 1/13, İstanbul - 1973 - 80.

24. Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, Risâletü Ebî Dâvud ilâ ehl-i Mekke, Edvâu'ş-Şerîa dergisi, 279, Riyad, Sayı : 5, Yıl - 1394.

25. Tirmizî, İlel, 5/740.

ve ta'dil faaliyetinin (26) başlangıcından itibaren zayıf hadis mefhumunu ifade için merdûd, metrûk, münker, sakim gibi tabirlerin kullanılmış olması gerekir. Bizzat zayıf tabirinin ise, — literatürde sıkça rastladığımız— Hicrî 3. asrın başlarından çok önce kullanılmış olması gerekir. Çünkü haberleşme imkânlarının sınırlı olduğu o devirlerde bir terimin yaygınlaşp müşterek ilim lisasına mal olması uzun yıllara ihtiyaç gösterir. Literatüre geçmeleri ise terimlerin yaygınlaştığı zamanlara rastlar.

HASEN terimine gelince, bunu sahih ve zayıftan ayrı bir hadis çeşidine ad olarak kullanan ilk kişinin Tirmizî olduğu söylenmektedir. Bu görüşün sahipleri, Tirmizî'den önce hadislerin, sahih ve zayıf diye ikiye ayrıldığını, hasen hadislerin zayıf hadisler grubunda mütâlâa edildiğini, zayıf hadislerin ise metrûk ve metrûk olmayan diye ikiye ayrıldığını ifade etmektedirler. Bu görüş konumuz bakımından çok önemlidir. Çünkü Tirmizî'den önceki, Ebû Hanife (150/767), Ahmed b. Hanbel gibi âlmilerin zayıf hadisle amel edilebileceğine dair sözlerinin yorumu değişmektedir. Onların kasdettiği, amel edilebilecek hadislerin, aslında bizim hasen dediğimiz hadisler olduğu, dolayısıyla onların sözlerinden zayıf hadislerle amel edilebileceği mânâsının çıkarılamıyacağı belirtilmektedir. (27)

Muâsır araştırmacılardan Muhammed Avvâme bu iddiayı reddetmekte ve Tirmizî'den önce de ıstılâhî mânâsıyla hasen terimini kullananlar olduğunu örnekleriyle göstermektedir. Onun tesbitlerine göre bu terimi hadisin veya râvinin sıfatı olarak kullanan kişiler şunlardır :

İmâm Mâlik (179/795), Şâfiî (204/819), Ebu'l-Velîd Hişâm b. Abdillâh el-Bâhilî et-Teyâlisî (227/841), Ali el-Medînî (734/848), Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr (234/848), Ahmed b. Hanbel (241/855), Buhârî (256/869), Yakub b. Şeybe es-Sedûsî (262/875),

26. İbn Sîrin : «Fitneye kadar isnad sormazlardı. Fitneden sonra ehli sünnetin hadislerini almağa, ehli bid'atinkileri terketmeğe başladılar» der. Bkz : Râmeihürmüzî, Hasen b. Abdirrahmân, el-Muhaddis'ul-Fâsil beyne'r-Râvî ve'l-Vâî, 208-9, Beyrut - 1971; İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Ebi Hâtim, el-Cerhu ve't-Ta'dil, 1/28, Beyrut - Tarihsiz.
27. İbnü'l-Kayyim, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, İlämu'l-Muvakkîn, 1/25, 64, Mısır - İdâretü't-Tıbbâti'l-Müniriyye, tarihsiz; İbn Recep, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed, Şerhu İle't-Tirmizî, 259, Bağdad - 1396; Tehânevî, Zafer Ahmed el-Usmânî, Kavâid fi Ulûmi'l-Hadis, 100-101, Beyrut - 1972; Kevserî, Muhammed Zâhid, Makâlât, 51-2.

Ebû Zûr'a er-Râzî (264/877), Ebû Hâtim er-Râzî (277/890), (28), İbn Sa'd (230/844) (29).

İbn Recep (795/1392), hadislerin sahih, hasen ve zayıf olmak üzere üçlü taksiminin, Buhari'nin hocası Ali b. el-Medîni'nin elinde ortaya çıktığını söylemektedir. İbn Hacer de, Ali b. el-Medîni'nin Süneninde ve İlel'inde bu tabirleri sık sık kullandığını belirtmektedir. (30)

Ahmed b. Hanbel'in amel edebileceğini söylediği, zayıf hadisin hasen hadis olmayıp, kabul şartlarını taşımayan hadisler olduğuna şu rivayette de karineler vardır : «Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah babasına soruyor : Bir beldede hadisin sahihini sakiminden ayıramıyan bir hadisci ile bir rey ehlinde başka fetva soracak kimse olmasa, ahalinin başına bir iş gelince hangisinden sormaları gerekir ? Ahmed b. Hanbel cevap veriyor : Hadisciden sormaları gerekir, reyciden değil. Zayıf hadis reyden kuvvetlidir.» (31) Bundan anlaşıldığına göre Ahmed b. Hanbel'in kasdettiği zayıf, ıstılâhî zayıftır. Sakim burada, zayıf mânâsına gelmeseydi sahihin sahih olmayandan ayırımından söz edilmezdi.

Muhammed Avvâme bu konuda şöyle demektedir : «Eğer Ahmed b. Hanbel'in sözündeki zayıfı, hasen diye tefsir edersek, onun, hasen hadisin reyden üstün olduğunu belirtmesi mânâsız olurdu. Çünkü hasen hadisin huccet olduğu bilinen birşeydir. Ebû Hâtim, İbnu'l-Arabî ve hocası dışında, mütekaddimünden hiç kimseden hasen hadisle amel edilemeyeceğine dair bir görüş nakledilmemiştir. Ebû Hâtim'in hasenle amel edilemeyeceğini belirtmesi onun, hasen tabirini, senedinde meçhul râvi bulunan hadis için kullanmasından ileri gelmektedir. Bu onun özel bir ıstılâhdır ve bundan kasdettiği, ıstılâhî mânadaki hasen değildir. İbn Arabî ve hocasının görüşüne gelince, sözlerinin iyi anlaşılmasına ve ciddî bir araştırmaya tabi tutulmaya muhtaçtır. Şu halde İmam Ahmed'in sözü zahirine hamledilmelidir. (32)

Netice olarak «Hasen hadis» tabirinin hicretin ikinci asrı ortalarından itibaren, yani Tirmizî'den çok önce kullanıldığını ve o

28. Tehânevî, Kavâid, 101 - 108 (Dipnot)

29. Meselâ bkz : İbn Sa'd, Tabakat, 6/123 (Küleyb b. Şihab md.)

30. Nureddin İtr, İmâm Tirmizî, 25.

31. Bkz : İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/68, Beyrut - Tarihsiz, A.M. Şâkir neşri. İbnu'l-Kayyim, İ'lâmu'l-Muvakkiîn, 1/64; Sehâvî, F. Muğis, 1/80.

32. Tehânevî, Kavâid, 107.

devirlerde hadislerin sahih, hasen ve zayıf diye üçlü taksime tabi tutulduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Fakat bu üçlü taksimin bir kitapta yapılmış olması söz konusu olursa, bunu yapan ilk kişinin Tirmizî olduğu tarihi bir gerçektir. Tirmizî bu üçlü taksimi Alî b. el-Medîni, Buhârî gibi hocalardan almış ve eserine dercetmek suretiyle yayılmasına hizmet etmiştir. (33)

3. HADİSİN ZA'FININ TESBİTİ :

Herhangi bir zayıf hadisle amel edilip edilmeyeceğine karar vermeden önce onun zayıf olup olmadığına tesbiti gerekecektir. Bu esnada dikkat edilmesi gereken prensipleri kısaca gözden geçirmek yerinde olacaktır.

a) Hadisin Değerlendirilmesi İctihâdîdir :

Zayıf hadisle amel sözkonusu olunca önce elimizdeki hadisin zayıf olup olmadığına tesbiti gerekmektedir. Bunun için hadisin sıhhat veya za'fında, ricalin sika olup olmadığı konusunda muhaddisler arasındaki ihtilâfları bilmek gerekecektir. Çünkü ricâl hakkında verilen zayıf veya sika; hadis hakkında verilen sahih veya zayıf hükmü, âlimlerin ferdi icthadlarına dayanmaktadır. Birine göre zayıf olan bir râvi diğerine göre sika, birine göre zayıf olan bir hadis diğerine göre sahih veya hasen olabilir.

Zehebî (748/1347), Tezkiratu'l-Huffâz isimli eserinin mukaddimesinde : «Bu kitap, Peygamberimizin ilminin âdil taşıyıcılarının (râvilerinin) isimlerini ve tevsik, taz'if, tashîh ve tezyifte icthadlarına müracat edilen kimselerin isimlerini toplayan bir eserdir.» (34) diyerek hadislerin değerlendirilmesinin icthadî olup her âlime göre değişebileceğine dikkat çekmektedir.

Müslim, Sahih'inde bazı zayıf kişilerden rivayette bulunmakla suçlanmaktadır. İbn Salâh ve Nevevî (676/1277) gibi muhaddisler bunun sebeplerini sayarak Müslim'i savunurlarken, ileri sürdükleri sebeplerden birisi de, cerh ve ta'dilin icthadî oluşu kayfiyetidir. Diyorlar ki : «Başkasına göre zayıf olan Müslim'e göre sika olabilir.

33. Nureddin İtr, İmam et-Tirmizî, 157.

34. Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn, Tezkiratu'l-Huffâz, Haydarâbâd - 1956, 1/1.

Cerh, ta'dile mukaddemdir denemez. Mukaddem olma durumu, cerhin müfesser olarak sâbit olduğu durumlardadır. Böyle olmazsa cerh kabul edilmez.» (35)

İbn Hacer de, Buhârî'nin ricâlinden ta'na uğrayanları zikrederken şöyle demektedir : «Bu konuya girmezden evvel her insafli kişi bilmelidir ki, hangi râvi olursa olsun sahih sahibinin bir râviden hadis tahric etmesi, o râvinin ona göre âdil, zabtı sahih ve gafletten uzak olduğunu gösterir.» (36)

Ayrıca zayıf bir râvinin bütün rivayetlerinin zayıf olması gerekmez. Zayıf râvinin makbul rivayetleri bulunabilir. (37)

Haberlerin kabulü için muhaddisler ve fukahâ arasında önemli ihtilâflar mevcuttur. (37/a) Diğer taraftan Ricâl kitaplarına göz attığımızda aynı râvi hakkında değişik kişilerin tamamen birbirine zıt, cerh ve ta'dil ifadelerine sık sık rastlarız. Diğer ilmî meselelerde olduğu gibi cerh ve ta'dil konusunda da âlimler arasında ihtilâflar vardır. Meselâ bazı âlimler haberleri değerlendirirken kitap ve meşhur sünnete arzette, hadis aslı prensiplere zıt olduğu zaman râvinin fakih olmasını şart koşmakta, belvây-ı umûmiye müteallik ve bir kanaldan geliyorsa kabul etmeyip hadisin intişarını şart koşmakta, diğer bazı âlimler ise bu şartlara gerek duymamaktadırlar. (38)

Yine hadislerin farklı değerlendirmelere tâbi tutulmasının en önemli sebeplerinden birisi de illet meselesidir. Zâhiren sahih görünmesine rağmen herkesin göremeyeceği gizli bir kusuru (illet) bulunan hadislerle muallel denir. İletinin mevcûdiyetini kesin delillerle isbât mümkün olmayıp, karînelere dayanan zann-ı gâlip ile tesbit edildiği için bir hadisin muallel olup olmadığında da ihtilâf edilmektedir.

- 35 Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekerîyya b. Şeref ed-Dîmeşkî, Şerhu'l-Müslim, 1/25, Mısır - 1349.
36. İbn Hacer, Heydû's-Sârî Mukaddimetü Fethü'l-Bârî, 381, Bulak - 1301.
37. Tehânevî, Kavâid, 408-9; Tecrid-i Sarîh terc : 1/345.
37. a) Bkz : Talât Koçyiğit, Hadis İstılahları, 384, v.d. Ankara - 1980.
38. Usûlu fıkıh kitaplarındaki «Haberlerin kabulü» ve «Delillerin teâruzı» ile ilgili bölümlere bakılmalıdır. Ayrıca bkz : Muhammed Avvâme, İmamların ihtilâflarında hadislerin rolü (terc : Hayri Kırbasoğlu) 15-57, İstanbul - 1980; Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, Usul, 1/338-380 Beyrut - 1973; Gazâlî, el-Mustasfâ, 1/140-173 Bulak - 1324; Tehanevî, Kavâid, 56-7.

Suyûtî bu hususu şöyle dile getirmektedir : «İllet, zâhiren sıhhat şartlarını taşıyan hadiste bulunur ve râvinin tek kalması, başkasına muhalefeti ve bunlara eklenen diğer karinelerle bilinir. Bu karineler âlimde hadisin mürsel veya mevkuf olduğu, yahutta iki hadisin birbirine karıştığı gibi şüpheler uyandırır. Böylece, ya hadisin sahih olmadığına zannı gâlibi hâsıl olur veya tereddüd ederek hadisin ne za'fına ne de sıhhatına hükmedemez. Çok zaman bir hadisin muallel olduğunu söyleyen kimse altın ve gümüşü mi-henge vuran sarraf gibi dâvasına delil getiremez.» İbn Mehdi (198/813) der ki : «Hadis ilmi bazan ilham işidir. Hadis illetleri bilgini-ne, bunu nereden bildin ? diye sorsan sana delil getiremez. İbn. Mehdi'ye soruldu : «Sen bazan şu hadis sahih, şu ise değildir di-yorsun. Bunu nasıl biliyorsun ?» Cevap verdi : «Sarraf'a gidip elindeki gümüş dirhemleri gösteriyorsun. Şu saf, şu sahtedir diyor. Sen ona bunu nereden biliyorsun diye soruyor musun, yoksa ona itimad edip teslim mi oluyorsun ? Soru soran : «İtimad ediyorum» dedi. O zaman İbn Mehdi : «İşte bu da böyledir. Uzun hadis öğre-nimi, münazaralar ve tecrübelerle bu meleke hâsıl olur» dedi. (39)

Şu halde bir âlim tarafından zayıf hükmü verilmiş bir râvi ve-ya hadis hakkında, başkalarının ne dediklerini de araştırıp ona göre karar vermek gerekecektir. Hakkında farklı hükümler verilen bir hadisle, ittifakla zayıf sayılan bir hadisin değeri amel etme bakı-mından farklı olacaktır.

Bu sebeple âlimler : «Zayıf hadis» ve «muza'af hadis» diye iki ayrı terim kullanmaktadırlar. Zayıflığında icma edilmeyen yani bazılarınca zayıf sayılan, bazılarınca zayıf sayılmayan hadislere mu-za'af hadis denir. Muza'af hadis zayıf hadisten üstündür. (39/a) Hatta Nesâî gibi bazı meşhur muhadisler terkinde ittifak edilme-yen hadisleri eserlerine almışlardır. (39/b)

b) Hadisin Başka İsnadlarının Araştırılması :

Zayıf isnadlı bir hadis görüldüğünde o hadisin metninin de zayıf olduğuna hükmetmekte acele edilmemelidir. Çünkü başka tariklerden sahih olarak gelmiş olabilir. Suyûtî bu hususa şöyle dikkat çekmektedir : «Zayıf isnadlı bir hadis gördüğün zaman, bu

39 Suyûtî, Tedrîb, 1/252-3.

39. a) Kastalânî, Fbul-Abbas Şihâbu'd-Din Ahmed b. Muhammed, İrşadu's-Sârî li şerhi sahihi'l-Buhârî, 1/8, Bulak - 1304.

39. b) Şehâvî, F. Muğis, 1/81-2.

hadis bu isnadla zayıftır demen gerekir. Hadisin metni zayıftır veya hadis zayıftır deme. Çünkü başka bir sahih isnadı bulunabilir. Fakat bir hadis imamı : «Bu hadis sahih bir vecihten rivayet edilmemiştir» veya «Sâbit bir isnâdı yoktur» diyebilir, yahutta za'fını açıklamak suretiyle zayıftır diyebilir. (40)

Kanaatımızca bir muhaddisin «Bu hadisin sahih bir isnadı yoktur» demesi de, o hadisin başka bir sahih isnadı olmamasını gerektirmez. Çünkü bir muhaddisin bütün hadislerin bütün isnadlarına muttali olması beşer tâkatının üstündedir. Bu konu ile ilgili olarak nakledilen bir olay dikkatimizi çekmektedir : Zührî (125/742) nin huzurunda bir hadis rivayet edildi. Zührî : «Ben bu hadisi bilmiyorum» dedi. O zaman : «Sën Rasulullah'ın bütün hadislerini biliyor musun ? diye sordular. «Hayır» cevabını verince, «Yarisını biliyor musun ?» dediler «Ümit ederim» dedi. Bunun üzerine : «Bu hadisi de bilmediğin yarından say» dediler. Aynı konuşmanın Şa'bi (103/721) ile bir genç arasında geçtiği, İbn Ebî Âişe'den nakledilmektedir. (41) Meşhur hadis imamlarının durumu böyle olursa, başkalarının bir hadise zayıftır hükmünü vermelerinin ne kadar güç olduğu takdir edilebilir.

Zührî ve Şa'bi'nin başından geçen olayların sünnetin tedvin edilmesinden önceki devirlere ait olduğu, hadislerin kitaplarda tedvininden sonra bir hadis hâfızının hadisin bütün senedlerine muttali olabileceği belirtilmektedir. (42)

Bu görüşü de kabul etmek zordur. Çünkü hadislerin bütün isnadlarının kitaplara geçtiği söylenemez. Bunu kabul etsek bile bir muhaddisin bütün kitaplara ulaşması ve onları mütalâa etmesi imkânsızdır. Kitapların elle yazıldığı, ulaşım imkânlarının sınırlı olduğu devirlerde bu daha zordur. Kaldı ki pek çok eser tarihin tahripkâr tesirleri neticesi kaybolmuştur. Bu yüzden bir hadisin metnine «zayıftır» dediğimiz zaman, Rasulullah'ın (A.S.) ağzından öyle bir söz çıkmadığı kastediliyorsa herhangi bir hadis hakkında kesinlikle zayıf hükmü vermek çok zordur. Günümüzde yapılacak ciddi araştırmalar bile hadislerin çok çeşitli tariklerini ortaya koyabilecektir. Bir hadisin başka tarikleri sadece hadis literatüründen değil, diğer islâmî bilim dallarının klâsik literatüründen de araştırılabilir.

40. Suyûtî, Tedrib, 1/296-7.

41. a.e., 1/297.

42. Suyûtî, Tedrib, 1/297.

Hasen liğayrihî bölümünde belirttiğimiz gibi birden çok zayıf isnadın bir araya gelince kuvvet kazanıp hasen liğayrihî mertebesine çıktıkları gözönüne alınırsa elimizdeki zayıf hadisin başka isnadlarının araştırılmasının önemi ortaya çıkar. Çünkü bulacağımız isnadlar zayıf bile olsa, hadisi makbul derecesine çıkartabilirler.

«İtibâr» tabir edilen «herhangi bir hadisin başka tariklerinin araştırılması» ameliyesi hadis kritiğinin temel metotlarından. Hadisler hakkında verilen değer hükümleri, mümkün olan bütün tariklerin bir araya getirilip toplu olarak değerlendirilmesi suretiyle verilmiştir. Hadisle uğraşanların çoğu, hayatlarını hadislerin değişik isnadlarını toplamağa hasretmişlerdir. Hatta metni aynı olmakla birlikte isnadları farklı olan bütün hadislerin herbirisi ayrı ayrı birer hadis sayılmıştır. (43)

c) Zayıf Hadislerin Mertebeleri :

Bütün zayıf hadisler za'f bakımından eşit değildir. Bir kısmının za'fı şiddetli iken bir kısmının ki hafiftir. Zayıf hadislerle amel konusunda bu husus önemlidir. Çünkü bazı âlimler za'fı şiddetli olmayan hadislerle bazı konularda amel edilebileceği görüşündedirler. (44) Halbuki aynı kişiler za'fı şiddetli olan hadislerle hiç bir konuda amel edilemeyeceğini ifade ederler. (45) Diğer taraftan za'fı şiddetli olmayan hadisler birbirlerini takviye etmek suretiyle hasen liğayrihî mertebesine çıkmakta ve amel edilmeğe elverişli olmaktadır. Za'fı şiddetli hadislerin ise ne kadar çok tariki bir araya gelirse gelsin yine de zayıflıktan kurtulamazlar. (46)

Hadisin za'fı ya râvisinin mecruh olmasından veya senedinde ki kopukluktan ileri gelir. Muhaddisler seneddeki inkıtâı, şiddetli zayıflık sebebi saymamaktadırlar. Onlara göre yalancı, yalanla itham edilen (47), çok hata yapan kişilerin rivayetleri ile şazz ha-

43. Muştafa es-Sibâî, es-Sünne ve mekânethâ fi't-Teşri'î'l-İslâmî, 246-7, Beyrut - 1978.

44. Bu konu ileride geniş olarak ele alınacaktır.

45. Tehânevî, Kavîd, 115.

46. İbn Salâh, U. Hadis, 15-17; İbn Hacer, Nuhbe, 70; Tehânevî, Kavâid, 78-82.

47. Yalanla itham edilme (ittihâm bi'l-kizb), İbn Hacer tarafından şu şekilde tarif edilmektedir: «Râvinin, İslâmın malûm kaidelerine aykırı olan hadisinin, yalnızca o ravi tarafından rivayet edilmesi, veya râvinin Hz. Peygamberin hadisinde yalan görülme bile, sâir konuşmalarında yalancılıkla tanınmasıdır. (İbn Hacer, Nuhbe, 57.)

dislerin za'fı şiddetlidir. (48) Râvisi sıdk ve diyanetle mevsuf olmakla birlikte mestur, seyyiu'l-hıfz, muhtelit olan hadislerle, irsal, tedlis, inkıta gibi seneddeki kopukluk sebebiyle zayıf sayılan hadislerin za'fı şiddetli değildir. (49)

Muhaddisler zayıf hadisleri za'f derecelerine göre sıralamaya tâbi tutmuşlardır. Zayıflığı senedin muttasıl olmamasından ileri gelen zayıf hadisler en zayıftan daha hafif zayıfa doğru mu'dal, munkatı, müdelles, mürseldir. Inkıta dışındaki sebeplerle zayıf olan hadisler ise en zayıftan daha az zayıfa doğru mevzu, metruk, münker, muallel, müdrec, maktûb, muzdarib şeklinde sıralanmaktadır. Bu sıralama Suyûtî ve İbn Hacer'e aittir. Zerkeşî (794/1391) ise muhtasar'ında bunları mevzu, müdrec, maktûb, münker, şazz, muzdarip şeklinde sıralamaktadır. Suyûtî bu sıralamayı güzel bulmakta fakat müdrec hadisten önce metruk'un konulması gerektiğini belirtmektedir. (50)

Za'f sebepleri çok çeşitlidir. Bunlardan birinin sebep olduğu zayıflık diğerine eşit olmadığı gibi, bu sebeplerden ne kadar çoğu bir arada bulunursa hadisin za'fı o nisbette artmaktadır. (51)

Yukarıda incelediğimiz konuların ışığında, amel edilip edilme-yeceği tartışılan zayıf hadislerin hangileri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar, araştırılıp başka sahih ve hasen tarikleri bulunmayan, başka zayıf isnadların takviyesiyle hasen liğayrihî derecesine çıkmayan hadislerle, hadisle amel edecek kişinin ictihadına ve hadis kritik ölçülerine göre sahih veya hasen kabul edilmeyen hadislerdir. Diğer bir ifadeyle bütün araştırmalara rağmen zayıflıktan kurtulamıyan fakat za'fı, terkedilecek kadar şiddetli olmayan hadislerdir.

3 — ZAYIF HADİSLE AMEL :

a) Zayıf hadisler karşısında muhaddislerin ve fakihlerin farklı tutumu :

Zayıf hadisle amel meselesi, bir taraftan hadis ilmini, diğer taraftan fıkıh ilmini ilgilendirmektedir. Hadisin subûtunu tesbit et-

48. İbn Receb, Zeynuddin Abdurrahman b. Ahmed, Şerhu İleli't-Tirmizî, 101 - 102; Suyûtî, Tedrib, 1/298 - 9.

49. İbn Hacer, Nuhbe, 70; İbn Salâh, Ulum, 15 - 16; Tehanevî, Kavâid, 78 - 82.

50. Suyûtî, Tedrib, 1/295.

51. Şehâvî, F. Muğîs, 1/93 - 7.

tikten sonra muhaddislerin görevleri bitmektedir. O hadislerden hüküm çıkarmak fukahânın işidir. Fakat tatbikatta her zaman böyle katı bir branş ayırımı olmamıştır. Sadece hadislerin tenkid ve rivâyetiyle uğraşp metinlerin ihtivâ ettiği ahkâmıla ilgilenmeyen râvi ve muhaddisler olduğu gibi (52), hadis ve fıkıh ilmini mükemmel şekilde cemedan âlimler de olmuştur. Bilhassa mezhep imamları ve ilk devir fukahâsı aynı zamanda meşhur birer muhaddis idiler. Özellikle hadislerin kitaplara geçmediği devirlerde, hadis ilmini bilmeyen bir kişinin fakih olması düşünülemezdi. Hatta klâsik literatürde hadis usûlü ile fıkıh usûlü iç içedir. Meselâ Şâfiî'nin er-Risâle'si hem ilk fıkıh usulu hem de hadis usûlü kitabı sayılmaktadır. Bu gelenek daha sonra da sürmüş, fıkıh usûlü kitaplarına hadislerin kabul şartları ile ilgili geniş bölümler dercedilmiştir.

Fakat muhaddisler ile fukahâ'nın, hadisleri değerlendirme metotlarındaki önemli bir incelik gözden kaçmamalıdır. Muhaddisler kendi ölçülerine göre hadisin bize ulaşp ulaşmadığına bakarlar. Şartlarına uymayan hadisi merdûd sayarlar. Fukahâ ise bir konuda hüküm verirken, delilleri sadece o konu ile ilgili hadis değildir. Muhaddislerce merdud sayılan bir hadisin metninin muhtevâsı; islâmın genel kaideleri, kıyas, istihsan, selefin veya çoğunluğun ameli, seddü'z-zerâyi, umûmu'l-belvâ, maslahat, istishâb vs. gibi delil ve karinelerle takviye ediliyorsa fukahâ o hadisin muhtevâsına uygun hüküm verebilmektedirler. Yani bu hadisin diğer delillerle çelişmesine ve uyuşmasına göre genel bir değerlendirmesini yapmaktadırlar. Böylece bazı durumlarda karinelerle desteklenen zayıf hadisle amel edilmiş olmakta, bazı durumlarda da zayıf hadis, o hükme varılırken gözönüne alınmış delillerden sadece birisi olmaktadır. Yani zayıf hadis asıl değil tâlî bir delildir. Bazan da zayıf hadis nazarı itibara alınmadan diğer delillerden bir hüküm çıkarılmış, tesadüfen bu hüküm zayıf bir hadisin muhtevâsına uygun düşmüştür. Bu hükmü ve o zayıf hadisi görenler ilk bakışta bu hükmün o zayıf hadisten çıkmış olduğunu zannedebilirler. Nitekim mezheplerini tesis ederken delillerini belirtmeyen mezhep imamlarının daha sonra, hangi delillere dayanarak hüküm verdikleri araştırılıp tesbit edilmeğe çalışılırken böyle yanlış anlamalara düşülmüş olabilir. Daha sonraki âlimlerin istidlâl yoluyla mezhebin delili olarak zikrettikleri hadislerin, hakikaten mezhep imamı tarafından kullanıldığı şüphelidir.

Diğer taraftan, fakihlerin ve mezhep imamlarının delil olarak kullandıkları hadislerin sahih senedlerini bulamıyabiliriz. Bu du-

52. Bkz: Tehânevî, Kavâid, 311-2 (Dipnot); M. Avvâme, A.g.e., 44-5.

rum o hadisin o fakihe de sahih senedle ulaşmadığını göstermez. Kitaplarda sahih bir senedine rastlayamadığımız halde, imamlara kendilerine has sahih isnadlarla ulaşmış hadisler olabilir. (53) Böyle bir durumda fakihin zayıf hadisle amel ettiğini zannederek yanlış bir kanaata düşebiliriz.

Zayıf hadisle amel meselesinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bir hükmün zayıf bir hadise uygunluğundan, o hükmün sadece o hadisten çıkarıldığı neticesine varılmasının yanlış olacağıdır. Daha açık ifadeyle fukahâ, bütün zayıf hadisler karşısında amel edilir veya edilmez diye genel ve toptan bir tavır takınmamışlar her olayı ve hükmü ayrı ayrı değerlendirmişler, bazılarında zayıf hadisle amel etmişler, bazılarında etmemişlerdir. Zaten bu durum sadece zayıf hadisler için değil, sahih hadisler için de geçerlidir. Değişik sebeplerde fukahânın amel etmediği sahih hadisler mevcuttur. (54) Şu halde âlimlerin zayıf hadisle amel edilip edilmeyeceği şeklindeki görüşleri değerlendirilirken yukarıda verdiğimiz ölçüler gözden uzak tutulmamalıdır.

b) Zayıf hadisle amel konusunda görüşler :

Zayıf hadisle amel konusundaki görüşler bazı kaynaklarda üç grupta toplanmaktadır : 1 — Mutlak olarak amel edilmez 2 — Mutlak olarak amel edilir. 3 — Bazı şartlarla amel edilir. (55) Bu sathî hî ve nazarî bir ayrımıdır. Mutlak olarak her zayıf hadisle, her konuda amel edileceği görüşünde olan bir âlime rastlamadık. Biz târihî tatbikata uygun ve biraz daha farklı bir tasnife göre konuyu inceleyeceğiz.

aa) Zayıf hadisle hiçbir konuda amel edilmez :

Yahyâ b. Maîn, (56) Müslim, (57) Ebû Şâme (665/1267), Ebû Bekr b. el-Arabî (543/1148), Şihâb el-Hafâcî (1069/1658), Celâlüddîn ed-Devvânî (918/1512) (58) gibi âlimler zayıf hadisle hiçbir konuda mutlak olarak amel edilmeyeceği görüşündedirler.

53. Muhammed Avvâme, a.g.e., 102-106; Tehânevi, Kavâid, 117.

54. Bkz : Muhammed Avvâme, a.g.e., 26-51; Ayrıca bkz : Usulu Fıkh kitaplarının delillerin teâruzu ile ilgili bölümleri.

55. Leknevî, Ebu'l-Hasenât Muhammed b. Abdilhayy, el-Ecvîbetü'l-Fâdıla li'l-es'îleti'l-Kâmile, 50, 53, Haleb - 1964.

56. A.e., 36-7.

57. İbn Receb, Şerhu İlel, 102.

58. Suyûtî, Tedrib, 1/299.

Bunlardan Ebû Şâme, İbn Asâkir'i (571/1175), Recep ayının faziletine dair üç zayıf hadisi za'flarına işaret etmeden nakletmesinden dolayı şiddetle tenkid etmekte ve şöyle demektedir : Lâkin bu büyük hâfız bu babta fedâilu'l-amâl hadislerinde tesâhül gösteren bazı ehl-i hadisın âdetlerine kendini kaptırmıştır. Halbuki bu, hadiscilerin muhakkıklarıyla fıkıh ve fıkıh usulü ulemâsına göre hatâdır. (59)

bb) Zayıf hadisle bazı şartlarla amel edilebilir :

I — Zayıf hadislerle ahkâm konularında amel edilmez, amellerin faziletleri ile ilgili konularda amel edilir :

Bazı kaynaklarda ahkâm dışında kalan fedâil konularında zayıf hadislerle amel etmenin câiz olduğuna âlimler icmâ etmişlerdir» denilmektedir. (60) Bu icma iddiasını kabul etmek zordur. Daha önce belirttiğimiz gibi zayıf hadisle hiçbir konuda amel edilmeyeceği görüşünde olan âlimler vardır. «Zayıf hadisle ahkâmda amel edilmez, fedâilde amel edilir» diyenlerin, ahkâmdan maksatları nedir ? Bazı âlimlerin bu hususu açıklayıcı ifadeleri mevcuttur. Meselâ «Zayıf hadisle istihbâb ve cevaz hâsıl olur» (61) «Amellerin faziletleri, tergîb ve terhible ilgili konularda zayıf hadisle amel etmek câiz, hatta müstehabdır. Helâl, haram, alışveriş, nikâh, talâk vs. gibi konularda ise ancak sahih veya hasen hadisle amel edilir.» (62) demektedirler. Bazen fakihler müstehab olan bir şeyle ilgili zayıf hadisler hakkında : «Hadis zayıf ise de amellerin faziletleri ile ilgili konularda buna müsâmaha edilir» şeklinde ifadeler kullanmaktadırlar. (63) Yine bu görüşün sahipleri, fedâilde zayıf hadisle amel edilir derken, haram helâl konularını bundan istisna etmektedirler. (64) Bütün bu ifadelerden çıkan netice, zayıf hadislere dayanarak haram ve helâl hükümleri verilemeyeceği fakat mendub ve müstehab hükümleri verilebileceğidir.

Yeri gelmişken bu görüşe yapılan bir itirazdan söz etmemiz gerekecektir. Bu itirazda şöyle denilmektedir : «Zayıf hadisle ahkâmda amel edilmez, fedâilde amel edilir» sözünde çelişki vardır.

59. Tecrid-i sarîh tercemesi, 1/343.

60. Sehâvî, F. Muğis, 1/268,

61. Leknevî, Ecvibe, 53.

62. Nevevî, Ezkâr, 7, Beyrut - 1971.

63. Leknevî evvibe, 53.

64. Msl. Bkz : Hatibu'l-Bağdâdî, Ebubekr Ahmed b. Ali, el-Kifâye fi ilmi'r-Rivâye, 212-3, Mısır - 1972.

Çünkü fedâil konularında zayıf hadisle sâbit olan hüküm istihbab-
(nedb) dır. İstihbâb da beş şer'i hükümden (el-Ahkâmu's-Şer'iyye)
(65) biridir. (66)

Leknevî bu itirazı cevaplandırmakta ve zayıf hadisle hangi hü-
kümelerin sâbit olacağını şu şekilde tesbit etmektedir :

«Bir amelin faziletine dair zayıf bir hadis bulunur, bu amelde
haram veya mekruh olma ihtimali olmazsa, o hadisle amel etmek
caiz hatta müstehaptır.

Burada hadisin ifade ettiği hüküm, istihbab ve ibaha şıkları
arasındadır. Yani hadisle amelin müstehab, ameli terketmenin mü-
bah olması söz konusudur. Bu sebeple amel edildiği takdirde şer'i
bir mazhur ortaya çıkmaz. Fakat fayda ve sevap ümidi vardır. İh-
tiyaten amel etmek iyidir.

Eğer hüküm, haramlık ve müstehablık şıkları arasında bulu-
nuyorsa, yani amel edildiğinde haram işlemek, edilmediğinde müs-
tehabı terketmek sözkonusuysa o takdirde amel edilmez.

Mekruhluk ve müstehablık şıkları arasında ise, durumu etraf-
lı bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekir. Çünkü bu durumda
amel edildiğinde mekruha düşme, amel edilmediğinde müstehabı
terketme sözkonusudur. Bu durumda bakılır. Muhtemel kerâhet
şiddetli, muhtemel istihbab zayıf ise amel terkedilir. Muhtemel ke-
râhet hafif, istihbab kuvvetli ise ihtiyatlı yol amel etmektir.

Muhtemel kerahet ve istihbabın derece bakımından müsavi
olması halinde amel etmek müstehaptır. Çünkü niyet ile mübah-
lar ibadet olur. İstihbab şüphesi olan zayıfla amel etmek ise daha
evlâdır. (67) Görüldüğü gibi bu açıklamada zayıf hadisle amel
meselesi o konudaki diğer delillerin de gözönünde bulundurularak
değerlendirme yapılması esasına dayanmaktadır.

Ahkâm konuları dışındaki faziletlere dair konularda zayıf ha-
disle amel edilir görüşüne varılırken hangi esastan hareket edildi-
ğini İbn Hacer veciz bir şekilde şöyle açıklamaktadır : «Eğer hadis

65. Şer'i Hükümler (el-Ahkâmü's-Şer'iyye) beştir : 1 — Vacip 2 — Müstehap
veya mendup 3 — Haram 4 — Mekruh 5 — Mübah.

66. Leknevî, Ecvibe, 56.

67. Leknevî, Ecvibe, 57-8.

hakikatta sahihse hadisin gereği yerine getirilmiş olur. Eğer hakikatta zayıf ise amel etmekle helâl bir şeyi haram, haram bir şeyi helâl kılma veya hakların zayı olması sözkonusu olmayacağı için mahzur bulunmamaktadır.» (68)

Âlimlerin, fedâil konularında müsâmahalı davranılıp, zayıf hadisle amel edileceğine dair ifadelerinden bazılarını şöylece sıralamak mümkündür :

Süfyân es-Sevri (161/777) : «Haram ve helâl konularında bu ilmi (hadis), ilimle meşhur olan, hadislerdeki ziyade ve noksanları bilen otarite kişilerden başkasından almayınız. Bunun dışındaki hadisleri diğer şeyhlerden almanızda bir mahzur yoktur.» (69)

Abdullah b. Mübarek (181/797) : «Edeb, mev'ıza ve zühd konularında zayıf râvilerden rivayette bulunulabilir.» (70)

Abdurrahman b. Mehdî (198/813) : «Rasulullah'tan (A.S.) haram, helâl ve ahkâm konularında rivayette bulunursak işi sıkı tutar, isnadlarda titizlik gösterir ve râvileri çok dikkatli bir şekilde inceleriz. Faziletler konusunda ise isnadlarda ve ricalde müsamahalı davranırız.» (71)

Süfyân b. Üveyne (198/813) : «Bakıyye'den —ki zayıf bir râvidir— Rasulullah'ın sünnetine dair hadisleri almayın. Sevap ve diğer konulardaki hadisleri ise alabilirsiniz.» (72)

Ahmed b. Hanbel (241/855) : «Bir hüküm ihtivâ etmeyen rekâik (kalbi yumuşatan şeyler) hadislerinde müsamaha gösterilir.» (73)

İbn Ebî Hâtim (327/983) : «Tergîb, terhîb, zühd ve âdâb konularında, kizb ile itham edilmeyen ehl-i gafletin hadisleri rivayet edilir. Kizb ile itham edilenlerin hadisleri ise atılır.» (74)

İbn Abdilberr (463/1070) : «Fedâil hadislerinin, kendileriyle ihticac edilen kişilerden rivayet edilmesine gerek yoktur.» (75)

68. Tehânevî, Kavâid, 93.

69. Hatib, Kifâye, 212.

70. İbn Receb, Şerhu İlel, 101.

71. Sehâvî, F. Muğîs, 1/267.

72. Hatib, Kifâye, 212.

73. Hatib, el-Kifâye, 212; Sehâvî, F. Muğîs, 1/267.

74. İbn Receb, Şerhu İlel, 102 :

75. Sehâvî, F. Muğîs, 1/267.

Zerkeşî (794/1391) : «Zayıf hadis terğib ve terhîb dışındaki konularda, derece bakımından kendisinden daha aşağı olmayan tariklerle desteklenmedikçe merduddur.» (76)

Sûyûtî (911/1505) : «Amellerin faziletleriyle ilgili konularda zayıf hadise müsamaha edilir.» (77)

Ayrıca Sehâvî (902/1496) (78) Nevevî (676/1277) (79), İbn Receb (795/1392) (80), Ali el-Kâri (1014/1605) (81), İbn Âbidin (1252/1836) (82) gibi âlimler de eserlerinde değişik vesilelerle, amellerin faziletleriyle ilgili konularda hadiste tesâhül gösterileceğini belirtmişlerdir.

Meşhur hadis tenkitçileri ahkâm dışındaki konularda, zayıf râvilerden hadis alınabileceğini ifade etmektedirler. Meselâ Yahyâ b. Maîn; Mûsa b. Ubeyde (153/770) den rekâik konusunda, Ziyad el-Buhârî (183/799) den meğâzî konusunda hadisler alınabileceğini söyler. Ahmed b. Hanbel de İbn İshak'tan (150/767) meğâzî ve benzeri konularda hadis yazılabileceğini belirtir. (83)

Yukarıdaki ifadelerin bir kısmında fedâilde zayıf hadislerin rivayet edilebileceği belirtilmekte, amel edilip edilmeyeceğinden bahsedilmemektedir. Bazıları bu ifadelerden zayıf hadisle amel etmenin değil, rivayet etmenin caiz olduğu neticesini çıkarmaktadırlar. (84) Bizce bu görüşe katılmak zordur. Çünkü aynı ifadelerde zayıf râvilerden ahkâm konusunda hadis rivayet edilmeyeceği belirtilmektedir. Burada amel etmeksizin sadece rivayet sözkonusu olsaydı, ahkâm ve ahkâm dışı diye ayırım yapmağa gerek yoktu. Çünkü za'fı belirtmek suretiyle zayıf hadislerin rivayeti caizdir. (85)

İbn Hacer gibi bazı muhakkık âlimler fedâilde de olsa zayıf hadisle amel edebilmek için üç şart ileri sürerler :

76. Suyûtî, Tedrîb, 1/299.

77. Leknevî, Ecvibe, 38. Burada Suyûtî'nin aynı mahiyette iki ifadesine daha yer verilmiştir.

78. Sehâvî, F. Muğîs, 1/267.

79. Nevevî, Takrîb (Tedrîbu'r-Râvî isimli şerhi ile beraber), 1/298; Nevevî, ezkâr, 7-8.

80. İbn Receb, Şerhu İlel, 101.

81. Leknevî, Ecvibe, 37.

82. İbn Âbidin, Muhammed Emin, Reddül-Muhtâr, 1/87, Bulak - 1272.

83. İbn Receb, Şerhu İlel, 102.

84. Kevserî, Makâlât, 55.

85. Bkz : Tecrid-i Sarîh, 1/340 vd.

1. Hadisteki zayıflığın şiddetli olmaması (86)
2. Hadisin, İslâm dininin genel esaslarından birisine uygun olması.
3. Amel ederken hadisin subûtuna kesin bir şekilde inanılması. Çünkü bu durumda Rasûlullah'a (A.S.) söylemediği bir şeyi isnad etme ihtimali vardır. İhtiyaten, bu hadis Hz. Peygamberin ağzından çıkmamış olabilir diye düşünölmelidir.

Alâî, birinci şartta âlimler arasında ittifak olduğunu söylemektedir. Son iki şartı da İbni Abdî's-Selâm (660/1262) ve İbn Dakîk el-îd (702/1302) zikretmişlerdir. (87)

Dikkat edilirse görölecektir ki birinci şartta sözü edilen za'fı şiddetli olmayan hadis başka bir tarikten gelmekle hasen olabilemeğe uygun olan hadistir. Birinci şartta bahsedilen hadisle, hasen liğayrihi arasında sadece tariklerinin sayısı bakımından fark vardır. Birisi tek tarikten gelirken diğeri birden çok zayıf tarikten gelmektedir. Kanaatimizce âlimlerin ittifak ettiğii birinci şart çok isabetlidir ve fedâilde de olsa her zayıf hadisle amel edilmeyeceğini göstermesi bakımından önemlidir.

II — Bazı şartlarla ahkâm konularında da zayıf hadislerle amel edilebilir :

Zayıf hadisle fedâilde amel konusunu işlerken gördüğümüz gibi, ahkâm konularında zayıf hadislerle amel edilmeyeceğii kaynaklarda sık sık zikredilmektedir. Hatta bunda ittifak olduğu belirtilmektedir. (88)

Fakat tatbikatta bu hükme her zaman uyulmamıştır. Fedâil için ileri sürölen şartlardan farklı birtakım şartlarla, ahkâm da zayıf hadisle amel edilmiştir. Fakat burada sözkonusu olan ahkâm kanaatimizce helâl ve haram dışındakilerdir. Çünkü helâl ve haram, subût ve delâleti kat'î olan delillerle sâbit olmaktadır. Bazı şartları taşısa da zayıf hadisin subûtu zannidir.

Ahkâm da zayıf hadisle amel konusundaki görüşler şunlardır :

86. Za'fın şiddeti konusu «zayıf hadislerin mertebeleri» bölümünde incelendi.
87. Suyûtî, Tedrib, 1/298-9. Tehânevî, Kavâid, 94; Leknevî, Ecvibe, 40-41.
88. Tecrid-i Sarih terc : 1/346.

1. Başka zayıf hadislerle veya diğer birtakım delillerle takviye edilen hadislerle ahkâmda amel edilir :

Za'fı şiddetli olmamak şartıyla zayıf hadislerin bir araya gelerek hasen mertebesine yükselebildikleri durumlarda zayıf hadisle amel değil, hasen liğayrihî ile amel söz konusudur, denilebilir. Bu itiraz yerinde olmakla birlikte, mezkur hadislerin aslında zayıf olması konuyu burada müstakil bir şekilde ele almamıza sebep olmuştur.

Zayıf hadisler, başka bir zayıf tarik dışında, diğer birtakım unsurlarla da takviye edilebilirler. Bu yüzden zayıf hadislerin takviyesi başlıbaşına bir konudur. Fukahâ bir konuda hüküm verirken o konu ile uzaktan, yakından ilgili bütün delilleri genel bir değerlendirmeye tâbi tutarak neticeye varırlar. İbnü'l-Hümâm (861/1457) : «Zayıf hadis, sıhhatına delâlet eden karinelerle desteklenirse sahih olur» diyerek buna işaret etmektedir. (89)

Meselâ İmâm Şâfiî mürsel (munkatı) hadisin, başka bir zayıf müsnedle veya isnadı değişik başka bir mürselle veya sahabî kavliyle veya âlimlerin bu mürsele muvâfik fetvasıyla desteklenmesi halinde amel edilebileceği görüşündedir. (90)

Şu halde fıkhıdaki aslî ve tâlî delillerle doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmek suretiyle kuvvet kazanan zayıf hadisler, ahkâm konularında delil olarak kullanılmaktadır. (91) Fakat burada tek başına zayıf hadisten değil, o konudaki bütün delillerin hey'et-i mecmuasından hüküm çıkarma söz konusudur ve zayıf hadis delillerden sadece biridir.

Meselâ İbn Abbas'tan nakledilen «Boşama hakkı kocaya aittir» hadisinin bütün tarikleri zayıftır. Fakat Kur'ân-ı Kerim'deki, boşama fiilini erkeğe izafe eden âyetlerin de işârî olarak bu hükmü desteklemesi neticesi fukahâ bu hadisle amel etmiştir. Yine «Gündüz namazları dilsizdir» hadisi merfû değildir ve bâtıdır. Fakat bu hadis başka hadislerdeki işârî birtakım karinelerle ve müslüman-

89. İbnü'l-Hümâm, Kemâliüddin Muhammed b. Abdilvâhid, Fethu'l-Kadir, 3/143, Bulak - 1315.

90. Şâfiî, er-Risâle, 461 v.d. Zayıf bir hadisin sahabenin ameliyle desteklendiğinde ihticâca elverişli hale geleceğine dair bkz: Tehânevî, Kavâid, 139, 202.

91. Tehânevî, Kavâid, 57 (Ebu'l-Hasen b. Hassâr'ın sözü)

ların gündüz namazlarında sessiz okuma tatbikatının nesilden nesile nakledilmesiyle desteklenmektedir. Bu yüzden fukahâ bu hadisle de amel etmiştir. (92)

2. İsnadları zayıf da olsa, muhtevasıyla ümmetin amel edebilecekleri hadislerle ahkâmda amel edilir :

Muhaddislerin ölçülerine göre zayıf sayılan birtakım hadislerle islâmın ilk devirlerinden itibaren amel edilegelmiştir. (93) Bu tatbikat hadis için takviye unsuru olmaktadır. Bu görüşü benimseyen âlimlerin ifadelerini şöylece sıralayabiliriz :

Şâfiî, «Vâris için vasiyyet yoktur» hadisi hakkında : «Hadisciler bu hadisi sâbit görmezler. Fakat âmme bu hadisi kabul edip amel ettikleri için fukahâ vasiyyet âyetinin bu hadisle mensuh olduğunu belirtmişlerdir» (94) der.

Tirmizî'nin Süneninde İbn Abbas'dan, «Kim özürsüz olarak iki namazın arasını cemederse büyük günah kapılarından birine girmiş demektir» şeklinde bir hadis nakledilmektedir. Tirmizî bu hadisin zayıf olduğunu fakat âlimlerin bu hadise uygun amel edebilecekleri için sefer ve arefe dışında namazların cemedilmeyeceğini söylemektedir. (95)

Ebû İshâk el-İsferâyînî (318/930) : «Bir hadisin sıhhatı, hadisçiler arasında reddedilmeksizin meşhur olmasıyla bilinir» demektedir. (96)

İbn Fûrek (406/1015) de buna benzer bir ifade kullanmakta, örnek olarak da 200 dirhem gümüşe beş dirhem zekât düşeceğine dâir hadisi göstermektedir. (97)

Hatîb el-Bağdâdî (463/1070) : «Haberlerin sıhhatı o haberin Kur'ân veya mütevatir sünnete uygunluğu veya ümmetin kabul

92. Mezkûr hadisleri takviye eden karineler ve diğer deliller hakkında geniş bilgi için bkz : Muhammed Avvâme, İmamların Fikhî ihtilâflarında hadislerin rolü, 106-109.

93. Bu olay arapça metinlerde «Telakkî bi'l-Kabûl» ibaresiyle ifade edilmektedir.

94. Şâfiî, er-Risâle, 139-143.

95. Tirmizî, Sünen, 1/357, Kahire - 1937, A. M. Şâkir neşri.

96. Leknevî, Ecvibe, 231.

97. Aynı yer.

etmede ittifak etmesi veya âmnenin kabul edip mûcibiyle amel edegelmesiyle bilinir» demektedir. (98)

Hadisçilerin, isnadını sahih saymadıkları halde, Buhâri'nin «Denizin suyu temiz, ölüsü helâldır» hadisini sahih saydığını Tirmizî nakletmektedir. İbn Abdilberr (463/1070) bu hadis hakkında : «Hadis bana göre sahihtir. Çünkü âlimler kabul edegelmişlerdir» demektedir. Başka bir yerde de «Dinar 24 kırattır» hadisinin, ulâmâ kabul ettiği ve insanlar icma ettiği için, isnada ihtiyaç göstermediğini söyler. (99)

İbnu'l-Kayyim (751/1350) Hz. Peygamberin Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken vârid olan ictehad hadisinin mechul kişilerce nakledildiğinden dolayı zayıf olduğunu, fakat âlimlerin ve kâffenin (herkesin) bu hadisi kabul edip amel ettikleri için sahih derecesine çıktığını belirtmektedir. (100)

İbn Hacer (852/1448) der ki : «Âlimler bir hadisin medlûluyla amel etmede ittifak ederlerse hadis kabul edilir. Hatta o hadisle amel etmek vâcip olur. Bunu usul âlimlerinden pek çoğu açık bir şekilde ifade etmişlerdir.» (101)

İbnu'l-Hümâm (861/1457) «Câriyenin talâkı ikidir. İddeti iki hayızdır» hadisinin zayıf olduğu iddiasına karşı «Ulemânın hadise muvâfık amel etmesi, hadisin sahih olduğunu gösteren delillerdendir» demektedir. (102)

Sehâvî (902/1496) «Sahih olan görüşe göre âlimler, zayıf hadisi kabul ile karşılamlarsa amel edilir. Hatta böyle hadisler mütevâtir derecesine çıkar, icabında kesin delilleri nesheder» demekte ve «Vârise vasıyyet yoktur» hadisini örnek göstermektedir. (103)

Suyûtî eserlerinin değişik yerlerinde, isnadı sahih olmasa da, âlimlerin kabul edgeldikleri hadislerin sıhhatına hükmedileceğini söylemekte ve buna örnekler vermektedir. (104)

98. Hatîb, Kifâye, 51.

99. Leknevi, Ecvibe, 229 - 30 Tehânevî, Kavâid, 60.

100. İbnu'l-Kayyim, İ'lâmu'l-Muvakkiîn, 1/175 - 6.

101. Leknevi, Ecvibe, 231.

102. İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, 3/143.

103. Sehâvî, F. Muğîs, 1/268.

104. Leknevi, Ecvibe, 229; Tehânevî, Kavâid, 61 - 2.

İbrahim eş-Şebratî (1106/1694) «Zayıf hadis insanlar tarafından kabul edilmişse huccet olur. Ahkâmda ve diğer konularda amel edilir» der. (105)

Ebu'l-Hasen b. el-Hassâr ve Sâlih b. Mehdi el-Makbili'den de benzeri sözler nakledilmektedir. (106)

Zayıf olduğu halde ulemâca kabul edilip amel edilegeldiği için makbul sayılan hadisler pek çoktur. (107)

3. İhtiyata daha uygunsa zayıf hadisle ahkâmda amel edilir :

Ahkâmla ilgili bir konuda zayıf hadisle amel etmek ihtiyata daha uygunsa, zayıf hadisle amel edileceği bazı âlimlerce benimsenmiştir. Meselâ bazı alışveriş ve nikâh çeşitlerinin mekruh olduğunu belirten hadisler gibi. Böyle durumlarda hadisle amel etmek müstehabdır, vâcip değildir. (108)

Yine, güneşte ısınmış suyu kullanmanın mekruh olduğuna dair Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadis zayıf olmasına rağmen ihtiyaten fukahâ amel etmişlerdir. (109)

4. Herhangi bir konuda zayıf hadisten başka delil yoksa zayıf hadis reye tercih edilerek zayıf hadisle amel edilir :

Herhangi bir konuda başka delil yoksa, ravisi yalanla itham edilmeyen, bâtil, münker, şazz olmayan zayıf hadislerle amel edileceğinin Ahmed b. Hanbel'in mezhebinin esaslarından olduğu belirtilmektedir. İbnu'l-Kayyim ve diğer bazı âlimler burada sözü edilen hadislerin hasen hadisler olduğu kanaatında iseler de (110) bunun doğru olmadığını «Hasen ve zayıf terimlerinin tarihçesi» bölümünde inceledik.

Sadece Ahmed b. Hanbel değil, diğer mezhep imamları da bazan başka delil yoksa zayıf hadisle amel etmişlerdir. Meselâ :

105. Leknevî, Ecvibe, 233.

106. Bkz : Leknevî, Ecvibe, 231 -2.

107. Bu hadislere diğer örnekler için bkz : Leknevî, Ecvibe, 234 -7.

108. Sehâvî, F. Muğis, 1/268; Suyûtî, Tedrîb, 1/299; Nevevî, Ezkâr, 8.

109. Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs, Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 1/69, Mısır - 1967.

110. İbnu'l-Kayyim, İ'lâmu'l-Muvakkûn, 1/25.

Ebû Hanife, kıyasa aykırı olmalarına rağmen «namazda kahkaha», «hurma şırasıyla abdest», «hayzın a'zamî süresinin on gün olduğu», «on dirhemden aşağı mehir olmayacağı» gibi zayıf hadislerle amel etmiştir.

İmâm Şâfiî, Tâif yakınındaki «Vecc» denilen yerde avlanmanın haram olduğu», «Mekke'de, yasaklanan zamanlarda namaz kılmanın caiz olduğu», «kusan kişinin abdest almasına dair» zayıf hadislerle amel etmiş ve bunları kıyasa tercih etmiştir.

İmam Mâlik de mürsel, munkatı hadisleri ve sahabî sözünü kıyasa tercih ederdi.

Ahmed b. Hanbel, bir meselede nass, sahabî kavli, mürsel veya zayıf hadis bulunmadığı zaman kıyasa başvururdu. (111) «Zayıf hadisi reyden daha çok severim» derdi. (112)

İmâm Şâfiî mürselle amel edilmeyeceği görüşünde olmasına rağmen, bir konuda başka delil bulamadığı zaman mürselle amel eder, onu kıyasa tercih ederdi. (113)

Ebû Dâvud ve Nesâî'nin, başka delil bulunmadığında, reye tercih edilerek zayıf hadisle amel edileceği görüşünde oldukları nakledilmektedir. Çünkü bu iki hadis imamına göre, zayıf hadis reyden kuvvetlidir. (114)

5. Mürsel hadisle amel :

Hadis ıstılahında, senedinden sahabî düşen, yâni tâbiûnun doğrudan Rasulullah'tan rivayet ettiği hadise mürsel denirken, fukahâ ıstılahında senedinde her türlü kesiklik bulunan hadise mürsel ismi verilir.

Hadisin za'fı iki sebepten ileri gelir. Bunlar : Seneddeki inkıta ve râvinin mecrûh olmasıdır. Inkıta'dan ileri gelen za'fın şiddetli sayılmadığını zayıf hadislerin mertebelerini incelerken gördük.

111. A.e., 1/25 - 6; Ayrıca bkz : Sehavî, F. Muğis, 1/267 - 8.

112. Sehâvî, F. Muğis, 1/80.

113. A.e., 1/268.

114. A.e., 1/267; Suyûtî, Tedrib, 1/299; Nesâî, Sünen, Sindî haşiyesi, 1/6, Mısr - Tarihsiz.

İslâm âlimleri tarih boyunca seneddeki inkıta sebebiyle zayıf olan hadisleri, diğer zayıf hadislerden ayrı olarak değerlendirmişler ve «Mürsel hadisle amel» başlığı altında müstakil olarak incelemişlerdir. Biz de burada bu geleneğe uyararak mürsel hadisle amel konusunu ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun gördük.

Mürsel hadilse amel konusundaki görüşler üç grupta toplanmaktadır :

1. Mutlak olarak amel edilmez.
2. Mutlak olarak amel edilir.
3. Bazı şartlarla amel edilir.

Üçüncü görüşü benimseyenler de ileri sürdükleri şartlar bakımından kendi aralarında farklı gruplara ayrılırlar :

- a) Sadece sahabe mürsellersi huccettir.
- b) Sâdece Tâbiûnun mürsellersi huccettir.
- c) Hicrî ilk üç asrın (neslin) râvilerinin mürsellersi huccettir.
- d) Ancak sika râvilerden rivayette bulunmayı âdet edinen kişilerin mürsellersi huccettir.
- e) Hadis ilminde otorite olan imamların mürsellersi huccettir.
- f) Çeşitli unsurlarla desteklenerek takviye gören mürsellers huccettir.
- g) Mürsel hadisler ahkâmda değil, fedâilde delil olabilirler.
- h) Bir konuda mürsel hadisten başka delil yoksa mürselle amel edilir. (115)

Görüldüğü gibi mürsel hadisler ile amel edilip edilmeyeceğinde râvideki veya hadisteki bazı özellikler gözönünde bulundurulmaktadır.

Kanaatımızca mürsel hadislerle amel konusunda en isabetli yolu, mürsel hadisi mutlak kabul edenler veya reddedenler değil, şartlara göre değerlendirenler tutmuştur. Ulemâ arasında da yay-

115. Suyûfî, Tedrib, 1/202; Şâfiî, Risâle, 462-3; Serahsî, Usûl, 1/362; Alâî, Cami'u't-Tahsil, 28, 47-8.

gın olan tatbikat budur. Çünkü mürselle amel eden bir âlim yeri gelmiş amel etmemiş, amel etmeyen bir âlim de yeri gelmiş amel etmiştir. (116)

S O N U Ç

Zayıf hadislerin hiçbir işe yaramayacağı kanaati son derece yanlıştır. Bu kanaata varılmasında çok zaman zayıf hadislerin mevzu hadislerle karıştırılması rol oynadığı gibi, zayıf hadislerin mertebeleri olduğunun gözönüne alınmayışının da tesiri vardır. Za'fı şiddetli olmamak şartıyla, birtakım karine ve delillerle desteklenen zayıf hadislerin, itikad ve haram - helâl konuları dışında delil olabileceği görüşünü benimsiyoruz. Fakat zayıf hadisle fedâil konusunda herkesin amel edebilmesi mümkün iken, fikhî bir konudaki zayıf hadisle ancak âlimler ve fukahâ amel edebilirler. Çünkü zayıf bir tarafa, sahih hadislerle bile amel etmek ve onlardan hüküm çıkarmak belli bir formasyonu gerektirir. Bu formasyona sâhip kişiler herhangi bir konuda zayıf hadisle amel ederken diğer birtakım delil ve karineleri de gözönüne alıp etraflı bir değerlendirme yapacaklardır. Neticede bazılarıyla amel edecek, bazılarını reddedeceklerdir. Kanaatımızca zayıf hadisleri mutlak kabul veya red yerine, özelliklerine ve kullanılacakları konuya göre ayrı ayrı değerlendirmek en isabetli yoldur. Nitekim âlimlerin çoğunluğunun geçmiş tatbikatı da budur.

116. Mürsel hadislerle amel konusunda geniş bilgi için bkz : Selâhattin Polat, Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değerleri (basılmamış doktora tezi), Erzurum - 1981.

